

Prof. dr hab. Wojciech Włodarkiewicz

Warszawa, 12.08.2025 r.

Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania

Wojskowej Akademii Technicznej

Recenzja rozprawy doktorskiej magistra Michała Filipa Świdwy
pt. *Zagadnienia wykorzystania gałęzi polskiej gospodarki w produkcji zbrojeniowej w latach 1945 – 1989 w wybranych aktach CIA,*
przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Jolanty Załęczny,
profesora Akademii Finansów i Biznesu Vistula

Problem badawczy, dotyczący dziejów polskiego przemysłu zbrojeniowego od zakończenia II wojny światowej do przełomu politycznego 1989 r. nie cieszy się większym zainteresowaniem polskich historyków, prowadzących badania w zakresie historii gospodarczej i historii techniki wojskowej. Należy również podkreślić, że w powojennej Polsce z powodu ograniczeń naukowych – utrudnionego dostępu do źródeł, głównie zagranicznych, nie prowadzono systematycznych badań stanu rozpoznania przez wywiady państw NATO polskiego potencjału militarnego, w tym możliwości (skala produkcji, jakość, nowoczesność) polskiego przemysłu zbrojeniowego do 1989 r. Uwaga ta dotyczy również rozpoznania potencjału polskiego przemysłu zbrojeniowego przez Centralną Agencję Wywiadowczą (CIA) Stanów Zjednoczonych Ameryki. Oceniając stan badań dziejów Polski w latach 1945-1989 zauważamy, że mimo aktywności badaczy, pozostają tematy, które nie doczekały się pełnego opracowania naukowego, problem badawczy, podjęty przez magistra Michała Filipa Świdwę wypełnia tę lukę. Doktorant jest uczniem doktor habilitowanej Jolanty Załęczny, profesora Akademii Finansów i Biznesu Vistula, cenionej specjalistki najnowszej historii Polski. Magister Świdwa okazał się dobrze przygotowany do realizacji pracy naukowej: przeprowadził oryginalne, obszerne i wartościowe badania.

W celu zgromadzenia niezbędnych dokumentów aktowych Autor rozprawy wykonał kwerendy archiwalne w dwóch instytucjach: najważniejsze było pozyskanie 270 dokumentów w Czytelni Centralnej Agencji Wywiadowczej, głównie raportów wywiadowczych (ogólnych, przemysłowych oraz o Polsce jako członku Układu Warszawskiego), a także notatek z wywiadu

terenowego (s. 501-510 bibliografii). Dokumenty te są dostępne on-line. W mniejszym stopniu Autor wykorzystał zasoby Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Oceniam, że baza źródełowa dysertacji uległaby rozszerzeniu, gdyby Doktorant przeprowadził kwerendy w Archiwum Akt Nowych i pozyskał dokumenty aktowe o polskim przemyśle zbrojeniowym w latach 1945-1989, co umożliwiłoby pełniejsze skonfrontowanie raportów CIA z dokumentami polskiej proweniencji oraz pogłębiło oceny jakości rozpoznania przez Agencję polskiego przemysłu zbrojeniowego. Mimo wskazanego zaniechania, pozytywnie oceniam zakres kwerend archiwalnych, przeprowadzonych przez Autora rozprawy w wymienionych dwóch instytucjach: zagranicznej i krajowej, umożliwiły one realizację złożonego planu badań oraz pozytywnie świadczą o kompetencjach magistra Świdwy w zakresie pozyskiwania źródeł, ich selekcji oraz wprowadzania do obiegu naukowego.

Obok zasobów archiwalnych Doktorant wykorzystał również: źródła drukowane, opublikowane pamiętniki i wspomnienia, a także akty prawne; liczne opracowania zwarte i artykuły naukowe oraz słowniki, leksykony, atlasy i katalogi, prasę (pięć czasopism, łącznie 10 numerów), a także 14 stron internetowych. Oceniam, że Autor pozyskał wartościową literaturę przedmiotu, dotyczącą podjętego problemu badawczego, natomiast nie uważam za celowe korzystanie w pracy kwalifikacyjnej z podręcznika do historii powszechnej i podręczników do historii gospodarczej, które nie zawierają szczegółowych informacji o polskim przemyśle zbrojeniowym, a jedynie ogólne o rozwoju przemysłu, w tym przemysłu przetwórczego i ciężkiego.

Oceniając tytuł rozprawy, uważam że nie w pełni realizuje ona wymóg precyzyjnego poinformowania o jej zawartości, nie powinien też zawierać skrótu CIA, lecz pełną nazwę: Centralna Agencja Wywiadowcza. Nie ma też potrzeby, aby dodać do tytułu rozprawy przymiotnik w wybranych aktach CIA.

Konstrukcja recenzowanej rozprawy charakteryzuje się chronologiczno-problemowym ujęciem jej treści, co oceniam jako w pełni odpowiadające potrzebom przeprowadzonych badań. Bardzo obszerna dysertacja (549 ss.) składa się ze wstępu, osnowy: czterech rozdziałów o zróżnicowanej objętości oraz zakończenia, trzech spisów: rycin (powinno być: map, schematów, wykresów), tabel (jest ich 51) i skrótów, bibliografii (podzielonej na działy), dwóch załączników oraz streszczenia w języku polskim i streszczenia w języku angielskim.

Wysoko oceniam wstęp dysertacji, który zawiera wszystkie elementy, wymagane w pracach kwalifikacyjnych, w tym m.in. obszerne uzasadnienie wyboru tematu, kompetentnie opracowany stan badań podjętego tematu, cel rozprawy, pytania badawcze, hipotezę roboczą, obszerną charakterystykę wykorzystanych przez Autora źródeł i opracowań naukowych oraz konstrukcji rozprawy.

Jej pierwszy rozdział pt. *Uwarunkowania międzynarodowe rozwoju gospodarczego Polski po 1945 roku* tworzy sześć podrozdziałów. Pierwszy ogólnie charakteryzuje konferencje Wielkiej Trójki i ład międzynarodowy w latach 1945-1949, drugi przebieg blokady Berlina (1948-1949), a trzeci wojnę na Półwyspie Koreańskim w latach 1950-1953. W dalszej części rozdziału mgr Świdwa ukazał działalność Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (podrozdział czwarty), działalność Układu Warszawskiego, w tym interwencję wojskową w Czechosłowacji (podrozdział piąty) oraz atomowy wyścig zbrojeń (podrozdział szósty).

W ocenianym rozdziale zabrakło m.in. analizy sytuacji gospodarczej powojennej Europy oraz porównania potencjału NATO i Układu Warszawskiego. Cennym wzbogaceniem treści rozdziału mogłaby być również mapa powojennej Europy. Stwierdzam też, że w niektórych przypadkach Autor używa mało precyzyjnych określeń, m.in. na s. 49 podaje, że straty Wojska Polskiego „podczas szturm na stolicę Niemiec wyniosły około 27 tysięcy”. Wymaga to skorygowania, gdyż straty tej wielkości Wojsko Polskie (1 i 2 Armie) poniosło w całej operacji berlińskiej. Na s. 43 Autor zamieścił mapę podziału Niemiec na cztery strefy okupacyjne, ale podpisał ją „Ryc. 1”, co nie jest precyzyjne, nie podał też publikacji, z której mapę tę pozyskał. Z kolei rycina 2 (s. 65) to schemat, ukazujący strukturę Układu Warszawskiego. Rozdział kończy się syntetycznym podsumowaniem.

Rozdział drugi pt. *Uwarunkowania wewnętrzne rozwoju gospodarczego Polski w latach 1945-1955* stanowi szczegółowe i na ogół udane wprowadzenie do zasadniczych rozważań Autora dysertacji w kolejnej jej części. Rozdział drugi został podzielony na trzy podrozdziały: w pierwszym z nich Doktorant ukazał główne problemy gospodarki polskiej w latach 1945-1949 oraz zmiany polityczne, wprowadzone głównie pod presją ZSRR, w drugim założył i realizację trzyletniego planu gospodarczego (1947-1949), a w podrozdziale trzecim scharakteryzował plan sześcioletni, realizowany w latach 1950-1955. Wykład w tej części dysertacji jest interesujący, mgr Świdwa krytycznie wykorzystał ustalenia badaczy polskich i zagranicznych, zaczerpnięte z opracowań naukowych oraz raporty Centralnej Agencji Wywiadowczej. Pozytywnie oceniam, że część informacji szczegółowych, pozyskanych z raportów CIA, Autor skonfrontował z syntezami lub monografiami (m.in. s. 141) oraz zawarł w tabelach. Magister Świdwa nie przygotował podsumowania rozdziału: wniosków, wynikających z analizy wykorzystanych w nim źródeł i opracowań naukowych, natomiast opracował podsumowania podrozdziałów.

Rozdział trzeci pt. *Polska gospodarka planowa w latach 1956-1990* został podzielony na trzy podrozdziały i również zawiera wartościowe ustalenia. W podrozdziale pierwszym Autor kompetentnie scharakteryzował trzy pięcioletnie plany gospodarcze PRL z lat 1956-1970,

w drugim dwa plany obejmujące lata 1971-1980, a w trzecim podrozdziale pięcioletnie plany gospodarcze z bardzo trudnej ekonomicznie dekady lat osiemdziesiątych XX wieku. Dobrą decyzją Doktoranta było zamieszczenie ważnych danych w tabelach. W niektórych kwestiach szczegółowych jednak można polemizować z Autorem, m.in. na s. 206 pisze że: „Pojawiła się też kwestia modernizacji istniejącego wyposażenia wśród armii państw-stron UW [...]”, a powinno być uzbrojenia. Szerszego wyjaśnienia wymaga problem wykorzystania zagranicznych kredytów, udzielonych Polsce w dekadzie Edwarda Gierka i ich wpływu na przemysł zbrojeniowy PRL, podjęty przez Autora na s. 255-258. Podrozdziały (poza trzecim) i rozdział nie kończą się podsumowaniem.

Najważniejszy merytorycznie w recenzowanej dysertacji jest jej rozdział czwarty, który nosi tytuł *Polski przemysł zbrojeniowy w latach 1945-1989*, tworzą go trzy podrozdziały o zróżnicowanej objętości. Autor obszernie i krytycznie wykorzystał w nim interesujący poznawczo i mało znany polskiemu czytelnikowi materiał faktograficzny w postaci dokumentów aktowych (raportów) z Pracowni Centralnej Agencji Wywiadowczej. Rozdział otwiera kompetentna charakterystyka zawartości raportów (s. 296-298), która jednak powinna stanowić fragment *Wstępu* lub pierwszego podrozdziału omawianego rozdziału. W pierwszym podrozdziale Autor sprawnie przybliżył zadania polskiego przemysłu zbrojeniowego, w tym wynikające z doktryny Układu Warszawskiego, w następnym strukturę i uwarunkowania jego funkcjonowania, a w trzecim podrozdziale udanie scharakteryzował rozpoznanie wywiadowcze CIA polskiego przemysłu zbrojeniowego. Oceniany rozdział został poprawnie napisany, a ustalenia Autora są bardzo interesujące od strony faktograficznej, mimo ograniczenia badań do wybranych przykładów, a także skłaniają do głębokiej refleksji o stanie rozpoznania polskiego przemysłu zbrojeniowego przez Centralną Agencję Wywiadowczą. Rozdział zawiera wartościowe wnioski i podsumowanie. Z kolei wyjaśnienia wymagają niektóre ustalenia szczegółowe Autora, m.in.: [...] objęcie w 1949 r. funkcji marszałka Polski przez Konstantego Rokossowskiego (s. 299), czy haubic jako czynnego środka obrony przeciwlotniczej (s. 407) – zabrakło krytycznej oceny fragmentów raportów oraz sposób stosowania dużych i małych liter: na s. 316 jest Marszałek Koniew, na s. 321 I Sekretarz KPZR, a z kolei niepoprawny zapis „wojska polskiego” pojawia się na s. 422 i 493, a „polskiej marynarki wojennej” na s. 422.

Obszerne zakończenie (s. 484-495) dysertacji zawiera wartościowe wnioski z przeprowadzonych przez Autora badań oraz odpowiedzi na pytania badawcze, zamieszczone we wstępie. Uzupełnienie osnowy pracy stanowią dwa załączniki: pierwszy z nich w formie tabeli zawiera wykaz 162 zakładów przemysłu zbrojeniowego w Polsce w latach 1945-1989, przygotowany w oparciu o raporty CIA i opracowania naukowe. Drugi załącznik stanowi czytelna mapa

lokalizacji zakładów sektora zbrojeniowego w Polsce w latach 1945-1960, przygotowana przez Autora.

Rozprawa doktorska magistra Michała Filipa Świdwy stanowi wartościowe studium historyczne, dotyczące stanu rozpoznania przez Centralną Agencję Wywiadowczą polskiego przemysłu zbrojeniowego w latach 1945-1989. Dysertacja udanie wypełnia istotną lukę w dotychczasowych badaniach polskich historyków oraz uzupełnia działalność naukową Akademii Finansów i Biznesu Vistula o bardzo ważny temat. Rozprawa charakteryzuje się klarownością konstrukcji i wykładu, jej atutem jest obszerne i krytyczne wykorzystanie przez Autora mało znanych polskiemu czytelnikowi raportów Centralnej Agencji Wywiadowczej oraz opracowań naukowych. Trafna okazała się decyzja Autora o ujęciu części szczegółowych danych w 51 tabelach, dobrze powiązanych z tekstem i ułatwiających uporządkowanie wykładu. Oceniam, że treść dysertacji realizuje podjęty w niej oryginalny problem badawczy.

Obok sukcesów w tekście rozprawy widoczne są również mankamenty, do których zaliczam głównie brak podsumowań części podrozdziałów i rozdziałów. Pogłębienia wymaga również porównanie treści raportów CIA o polskim przemyśle zbrojeniowym w latach 1945-1989 z dokumentami aktowymi i opracowaniami naukowymi, w dysertacji zabrakło także fotografii, map i szkiców.

Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska autorstwa magistra Michała Filipa Świdwy charakteryzuje się wymaganymi walorami merytorycznymi, wzbogaca stan badań nad mało znanym problemem badawczym, dotyczącym rozpoznania przez Centralną Agencję Wywiadowczą USA potencjału polskiego przemysłu zbrojeniowego w latach 1945-1989, stanowi oryginalne rozwiązanie problemu badawczego, potwierdza umiejętność prowadzenia pracy naukowej oraz stanowi uwieśnienie poważnego wysiłku badawczego Doktoranta.

Recenzowana dysertacja spełnia wymogi ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku. Wnoszę o dopuszczenie magistra Michała Filipa Świdwy do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

Włodzisław